

Актуальні питання навчання

УДК 355.5 : 355.122

В.В. Барішніков, О.К. Неймирок

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ В УКРАЇНІ

Стаття аналізує сутність і зміст сучасних війн, досвід ведення антитерористичної операції і проблеми, пов'язані з підготовкою офіцерів запасу для Збройних Сил України. Автори порівнюють програму підготовки офіцерів запасу в Україні з програмами інших країн і пропонують декілька шляхів її вдосконалення.

Ключові слова: мобілізація, служба, вищий військовий навчальний заклад, командир, підрозділ, посада, громадянин, резервіст, офіцер запасу, військова служба, військова частина, військовий резерв, військова підготовка.

Вступ

Події на сході України розкрили цілу низку проблем в системі підготовки офіцерських кадрів, в тому числі і офіцерів, які призиваються із запасу [1, 4].

Аналіз бойових дій свідчить про те, що сучасна війна докорінно відрізняється від звичайних стереотипів війн. Вона отримала не тільки назву не визначену Воєнною доктриною України «гібридна війна», але нові сутність і зміст характеризується активним застосуванням систем залпового вогню, високоточної зброї, відсутністю чітко встановлених головних напрямків дій, нанесенням ударів одночасно з усіх можливих напрямків. Бойові дії ведуть не бригади, полки і навіть не батальйони, а невеликі угруповання військ, що складаються з підрозділів різних родів військ.

Досвід, отриманий в зоні проведення антитерористичної операції, вказує, що загальновійськова підготовка особового складу військового резерву Збройних Сил України, в тому числі і офіцерів, призваних із запасу, знаходиться на дуже низькому рівні.

Це стосується, перш за все, таких питань, як управління підрозділами та вогнем в бою, вміння діяти в наступальному і оборонному бою, володіння навичками стрільби зі стрілецької зброї та різних видів гранатометів, ведення розвідки, керівництво роботами щодо інженерного обладнання і маскуванню позицій, будівництва й обладнання найпростіших фортифікаційних споруд, користування засобами індивідуального та колективного захисту, організації охорони та оборони об'єктів.

Анексія Російською Федерацією Криму викрила, що в системі бойової підготовки військ

взагалі, в тому числі і в підготовці офіцерського складу, недостатня увага приділяється вихованню патріотизму та відповідальності перед державою за її територіальну цілісність і недоторканність кордонів. В існуючій системі підготовки офіцерів запасу відсутня тематика з патріотичного виховання майбутніх офіцерів, вивчення історії України та її Збройних Сил. А саме з глибокого знання громадянином цих питань починається виховання патріотизму та любові до Батьківщини.

Під час навчання за програмою підготовки офіцерів запасу не всі студенти усвідомлюють той факт, що війна вже почалась і йде повним ходом на сході України. Війна ця не тільки і не стільки з терористичними та сепаратистськими бандформуваннями, а з регулярними, часом елітними, російськими частинами і підрозділами. Нажаль деякі науково-педагогічні працівники не усвідомлюють цього факту і це негативно віддзеркалюється на виховному процесі.

Ми навчаємо майбутнього офіцера, як треба служити, а потрібно навчати тому, як потрібно воювати. Тому багато командирів бояться діяти самостійно, приймати рішення та нести за них відповідальність – чекають команди старших начальників. Молоді офіцери не звикли до того, що вони вирішують долю інших людей, особливо коли посилають їх на виконання завдань, пов'язаних з небезпекою для життя.

Основна частина

Наші підрозділи виявилися не підготовленими до протидії противнику, який застосовує тактику диверсій, партизанських та терористичних дій. Більш того, факти свідчать, що військово-службовці не були навчені елементарним прийо-

мам і способам виживання в складних умовах сучасних воєнних конфліктів і здобули досвід на своїх помилках безпосередньо під час бойових дій. Тому підготовка студентів з загальновійськових дисциплін повинна відповідати сучасним вимогам ведення загальновійськового бою з виконанням конкретних заходів із всебічного забезпечення сучасного бою для всіх військово-облікових спеціальностей.

В державі є проблема доукомплектування існуючих військових частин і формування нових військовонавченими громадянами, в тому числі і офіцерами, призваними із запасу [1, 4]. З оголошенням часткової мобілізації, Держава Україна зіткнулася з таким явищем: з одного боку – високий патріотичний та морально-психологічний підйом і готовність громадян стати на захист Батьківщини, а з іншого – низький військовий вишкіл, особливо тих, хто не проходив військової служби. Тому на бойове злагодження підрозділів (батальйонів) витрачається, в окремих випадках, до двох місяців замість одного-двох тижнів. І це – при проведенні мобілізації, не кажучи вже про підготовку добровольчих батальйонів.

Ще одна проблема полягає в тому, що відсоток студентів, які бажають пов'язати своє життя в мирний час зі службою в Збройних Силах України після закінчення навчання у вищих навчальних закладах – дуже низький.

Мотивація більшості з них – отримання первинного офіцерського звання «молодший лейтенант запасу» з метою не бути призваним на строкову службу або бути прийнятим на службу в інші силові структури, деякі хочуть мати переваги на посадах державної служби.

Одним з недоліків в існуючій системі підготовки офіцерів запасу ми вважаємо відсутність фізичної підготовки студентів під час навчання на факультеті, тому що єю вони займаються в своїх основних навчальних закладах. Між тим на полі бою офіцер може зіткнутись з такими специфічними для військового фізичними навантаженнями, як пересування різними способами, подолання перешкод, рукопашний бій, марш-кидки в пішому порядку на великі відстані тощо. Тому вивчення та відпрацювання саме цих питань ми пропонуємо внести до навчальної програми. До речі, в системі підготовки офіцерів запасу США фізична підготовка займає не останнє місце.

В листопаді 2014 року Кабінет міністрів України затвердив Положення про Міністерство оборони України [5], а на основі аналізу характеру і змісту сучасної та майбутніх війн, ми сподіваємось, буде розроблена нова Воєнна доктрина України, в якій своє відображення повинна зайняти система розвитку Збройних Сил України і, як

одна з її складових – система підготовки офіцерських кадрів, в тому числі, і офіцерів запасу.

В Україні система підготовки офіцерів запасу створена з метою забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань необхідною кількістю військовонавчених громадян для виконання військового обов'язку в запасі, проходження служби у військовому резерві Збройних Сил України та інших військових формувань, а також для забезпечення реалізації права громадян на рівні можливості у виборі професії шляхом здобуття додаткових знань, умінь і навичок, необхідних для належного виконання військового обов'язку в запасі у мирний час, військової служби у воєнний час та для майбутньої професійної діяльності [2]. Ми ж вважаємо, що головною метою підготовки офіцерів запасу повинна бути підготовка офіцерських кадрів в якості мобілізаційного резерву Збройних Сил України, тобто для ведення бойових дій у сучасному бою.

Визначаючи кількість офіцерських кадрів в запасу, доречно звернутись до досвіду інших країн. Наприклад, у США вважають, що кількість резервісів повинна дорівнювати чисельності регулярних військ, а значить, і чисельність офіцерів-запасників не повинна бути меншою за чисельність кадрових офіцерів.

Готуючи статтю, ми проаналізували системи підготовки офіцерів запасу в Україні [2, 3] й інших державах світу і дійшли висновку, що їх навчання, в більшості держав, організується за рахунок державного бюджету, а в деяких країнах студентам держава сплачує стипендію. В Україні ж більшість вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів (понад 60%) здійснюють підготовку офіцерів запасу за кошти фізичних осіб, при цьому ніяк не стимулюючи їх навчання [7]. Практично, Міністерство оборони України отримує офіцерів запасу з мінімальними витратами в ході навчального збору (годування студентів, боєприпаси на проведення практичних стрільб та паливо для машин). Враховуючи скрутну економічну ситуацію в державі, а також ті обставини, що Україна щомісячно витрачає великі кошти на ведення бойових дій в зоні ведення антитерористичної операції, звичайно найбільш привабливою для нас залишається система, коли фінансування буде здійснюватись за кошти фізичних осіб або фірм.

Підготовка офіцерів запасу в Україні здійснюється в дев'яти військових університетах і академіях та 25 цивільних вищих навчальних закладах на факультетах і кафедрах військової підготовки (військових навчальних підрозділах) [2]. Ми вважаємо, що управляти такою кількістю навча-

льних закладів не зовсім зручно, тим більше, що організація навчального процесу в них дуже різниться.

Тому пропонується будувати систему підготовки офіцерів запасу в Україні таким чином, щоб в містах, де є вищі військові навчальні заклади та їх філії, в якості їх структурних підрозділів створити навчальні центри (інститути) з підготовки офіцерів запасу, а в кожному іншому місті, де є кафедри військової підготовки, об'єднати їх, за місцем розташування, у філії цих центрів. Це дозволить відпрацювати єдиний підхід в Україні до організації системи підготовки офіцерів.

При цьому ми вважаємо, що ціну за навчання повинен встановлювати Департамент військової освіти та науки Міністерства оборони України, а не керівництво навчальних закладів, які готують офіцерів запасу. Частина отриманих за навчання коштів повинна надходити до Департаменту для централізованого забезпечення навчально-матеріальною базою, наочними посібниками та підручниками.

До речі, підручники з підготовки офіцерів запасу також повинні бути єдиними по всій Україні. Навчальна література може випускатись у вигляді друкованого «Підручника з підготовки офіцера запасу», навчальних посібників з окремих предметів навчальної дисципліни «Військова підготовка» або на електронних носіях.

Враховуючи низький рівень загальновійськової підготовки студентів і досвід РФ та Біларусі, де офіцери запасу проходять підготовку в два етапи, – по програмі підготовки загальновійськових молодших командирів і по програмі підготовки офіцера-спеціаліста, ми вважаємо, що систему підготовки офіцерів запасу потрібно зробити в Україні дворівневою.

Перший рівень – загальновійськова підготовка сержантського складу протягом першого року навчання та тритижневого навчального збору. На навчальний збір студенти призиваються військовим комісаріатом. Закінчується збір комплексним заліком, який містить контрольне оцінювання якості засвоєння навчального матеріалу з кожного предмету за перший рік навчання та за навчальний збір.

В ході навчального збору студенти постійно тренуються до складання Військової присяги на вірність українському народові та по закінченні збору – в урочистій обстановці складають її та зараховуються в запас Збройних Сил України. Студентам, які успішно засвоїли навчальну програму першого рівня, присвоюється військове звання «молодший сержант запасу» і вони атестуються на посаду командира відділення, решті – «рядовий запасу».

Другий рівень – підготовка офіцера-фахівця протягом другого року навчання та 30-добового військового стажування (навчального збору), яке завершується складанням студентами випускного кваліфікаційного іспиту з військової підготовки.

Військову підготовку студентів проводити посеместрово один день на тиждень (методом «військового дня») протягом двох років. На навчання зараховувати студентів 3-го і 4-го курсів денної та заочної форм навчання. Також можливо проходження військової підготовки методом «навчального збору» протягом чотирьох тижнів щоденних занять під час зимових канікул студентів. На другому році навчання найбільш успішним студентам може бути надано право на відвідування занять і проходження заходів поточного контролю з військової підготовки за індивідуальним планом.

Студентам, які пройшли повний курс військової підготовки (1-й і 2-й рівень підготовки), склали випускний іспит та атестовані до офіцерського складу, після отримання вищої освіти з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче, як «бакалавр», присвоюється первинне офіцерське звання «молодший лейтенант запасу». Вони зараховуються до оперативного резерву Збройних Сил України [6].

Студенти, які отримали незадовільну оцінку під час складання випускного іспиту, допускаються до повторного його складання у термін, встановлений екзаменаційною комісією. У випадку отримання повторної незадовільної оцінки на випускному іспиті, студент до присвоєння первинного офіцерського звання не атестується. Студент, який не атестований до офіцерського складу, після закінчення курсу військової підготовки за програмою офіцерів запасу і не пройшов строкову військової служби, підлягає призову на строкову військову службу з урахуванням фаху, який він отримав у вищому навчальному закладі, або за військово-обліковою спеціальністю, отриманою у вищому військовому навчальному закладі (військовому навчальному підрозділі) та присвоєного військового звання.

Програма загальновійськової, гуманітарної і тактичної та тактико-спеціальної підготовки в усіх вищих військових навчальних закладах і військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів повинна бути однаковою, а тому виникає необхідність її доопрацювання з урахуванням тих недоліків в підготовці офіцерського складу, які були виявлені в ході бойових дій з незаконними військовими формуваннями в зоні проведення антитерористичної операції та пропозицій Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України [7].

Висновки

1. Реорганізувати підготовку офіцерів запасу наступним чином:

– створити регіональні військові навчальні центри (інститути) з підготовки офіцерів запасу, наприклад в містах Києві, Львові, Одесі, Харкові, Хмельницькому;

– об'єднати кафедри військової підготовки (військові навчальні підрозділи), за їх місцем розташування, у філії регіональних військових центрів (інститутів).

2. Прийняти двохрівневу систему підготовки офіцерів запасу з числа студентів:

– перший рівень – загальновійськова підготовка за програмою сержанта запасу протягом першого року навчання та тритижневого навчального збору;

– другий рівень – підготовка офіцера-фахівця протягом другого року навчання та 30-ти добового навчального збору (стажування).

3. Покласти на науково-методичну комісію «Військові науки»:

– розробку єдиних основних документів з підготовки офіцерів запасу (наприклад, вимог кваліфікаційних характеристик, програм тощо);

– розробку методик викладання предметів та оптимізацію кількості часу, який виділяється на вивчення розділів програм підготовки офіцерів запасу.

4. Закріпити за регіональними військовими навчальними центрами перелік військових частин і військових ремонтних підприємств для проведення навчальних зборів і військових стажувань, зобов'язати керівництво цих установ на якісне їх проведення.

5. Забезпечити регіональні військові навчальні центри (інститути) сучасною навчально-матеріальною базою, озброєнням та зброєю.

6. Вартість військової підготовки визначати Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України.

7. З урахуванням вищенаведених пропозицій, внести зміни до Інструкції про організацію підготовки офіцерів запасу з числа студентів вищих навчальних закладів.

Список літератури

1. Закон України “Про військовий обов’язок та військову службу” від 25.03.1992 р. №2232 – XII зі змінами від 04.04.2006р. №3597 – IV.

2. Про затвердження Порядку проведення військової підготовки студентів вищих навчальних заходів за програмою підготовки офіцерів запасу (Постанова КМУ від 01.02.2012р. № 48).

3. Інструкція про організацію підготовки офіцерів запасу з числа студентів вищих навчальних закладів (спільний наказ Міністра оборони України та Міністра освіти та науки України від 11.11.2004 року № 531/857).

4. Про заходи щодо підвищення обороноздатності держави (Указ Президента України від 01.05.2014 року №447/2014).

5. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України (Постанова КМУ від 26.11.2014р. № 671).

6. Про затвердження структури військового резерву людських ресурсів (Постанова КМУ від 12.11.2014р. № 607).

7. Пропозиції Департаменту освіти та науки Міністерства оборони України (вих. від 11.07.2014р. № 350/125/1303/пс).

Надійшла до редколегії 18.02.2015

Рецензент: канд. істор. наук, доц. Е.П. Дуб, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

ПУТИ И НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОДГОТОВКИ ОФИЦЕРОВ ЗАПАСА В УКРАИНЕ

В.В. Барышников, А.К. Неймирок

Статья анализирует сущность и содержание современных войн, опыт ведения антитеррористической операции и проблемы, связанные с подготовкой офицеров запаса для Вооруженных Сил Украины. Авторы сравнивают программу подготовки офицеров запаса в Украине с программами других стран и предлагают несколько путей ее улучшения.

Ключевые слова: мобилизация, служба, высшее военное учебное заведение, командир, подразделение, должность, гражданин, резервист, студент, офицер запаса, воинская служба, воинская часть, войсковой резерв, военная подготовка.

WAYS TO IMPROVE TRAINING OF RESERVE OFFICERS IN UKRAINE

V.V. Baryshnikov, O.K. Neimyrok

The article examines the nature and content of modern warfare, the experience of conducting anti-terrorist operations and problems related to the training of reserve officers for the Armed Forces of Ukraine. The authors compare the reserve officers training program in Ukraine with programs of other countries and offer several ways to improve it.

Keywords: mobilization, service, military training school, commander, unit, duty, citizen, reservist, student, reserve officer, military service, military base, military reserve, military training.